

Laiko sakiniai su *kuomet* senajoje ir dabartinėje lietuvių kalboje

Jūratė Pajėdienė

Lietuvių kalbos institutas

Raštijos paveldo tyrimų centras

juratepajediene@gmail.com

STRAIPSNYJE APTARIAMAS laiko sakinių su jungiamuoju žodžiu *kuomet* vartojimas senuosiuose lietuviškuose raštuose ir dabartinėje lietuvių kalboje. Laiko sakiniai su *kuomet* ypatingi tuo, kad XX a. pradžioje Jono Jablonskio kalbos norminimo darbais prasidėjusi siūlymo jų vengti kampanija nepajėgė šių sakinių išnaikinti; bet ir dabar jie nėra oficialiai mėgstami – kalbos kodifikavimo specialistai ir šiandien laiko sakinius su *kuomet* apibūdina kaip per dažnai vartojamus. Nors apibendrinančio pobūdžio gramatiniuose dabartinės lietuvių kalbos aprašuose apie laiko sakinius su *kuomet* vos užsimenama (plg. Ambrazas 1976), o kai kuriuose išvis nutylima (plg. Ambrazas 1997; 2006a (1994)), minėti sakiniai aptariami Europos kalbų prieveiksminių sakinių prijungimo rodiklių tipologiją ir istoriją pristatančiame Berndo Kortmanno darbe *Adverbial Subordination* (Kortmann 1997). Situaciniai, semantiniai ir poziciniai laiko sakinių su *kuomet* modeliai rodo, kad senųjų lietuviškų raštų laiko sakiniuose vartotas *kuomet* atitinka visus būtinus prieveiksminio prijungimo rodiklio parametrus. Tai leidžia *kuomet* apibūdinti kaip tradiciškai paveldėtą laiko sakinių prijungimo rodiklį ir nustoti abejoti gramatiniu ir kontekstiniu šios laiko sakinių šeimos tinkamumu dabartinei lietuvių kalbai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai, prieveiksminiai sakiniai, prijungimo rodiklio parametrai, prieveiksminis prijungimo rodiklis *kuomet*.

1. Įvadas. Laiko sakiniai su *kuomet* ypatingi tuo, kad XX a. pradžioje Jono Jablonskio kalbos norminimo darbais¹ prasi-dėjusi siūlymo jų vengti kampanija vis tik nepajėgė šių saki-nių išnaikinti. Kalbos kodifikavimo specialistai ir dabar laiko sakinius su *kuomet* apibūdina kaip per dažnai vartojamus² ar neteiktinus³. Dažną vartojimą galima sieti su el. žiniasklaidos atsiradimu ir jos galimybe tekstus kuo skubiau paskelbti apsi-einant be pernelyg uolios kalbos tvarkymo. Apibendrinančio pobūdžio gramatiniuose aprašuose apie laiko sakinių su *kuomet* vartojimą dabartinėje lietuvių kalboje vos užsiminama⁴ arba iš-vis nutylima⁵ (nors laiko sakiniai su *kuomet* minimi Europos kalbų prieviksminių prijungimo rodiklių tipologiją ir istori-ją pristatančiame leidinyje *Adverbial Subordination*⁶). Todėl, remiantis laiko sakinių su *kuomet* vartojimu senojoje lietuvių

¹ Metams bėgant Jablonskio požiūris į laiko sakinius su *kuomet* vis griežtėjo: 1915 m. į juos žiūrima kaip į sintaksės klaidėles (plg. „jo vartojimas *sjungai* (*coniunctio*) yra labai abejojamas; pavyzdžių iš žmonių kalbos savo sintaksei nesu suvaikęs [...] Pavyzdį vienutėlį iš Žemaitės raštų teturėjau [...]“ (Jablonskis 1959, 209–210)); 1917 m. priskiriamas apibūdinimas „kalba negera [...] sintaksės [...] atžvilgiu“ (ten pat, 215); 1920 m. teigiama, kad „žodis *kuomet* tėra prieviksmais, vok. *wann*, lot. *quando*; žodžiai *kai*, *kada* eina ir jungtukais ir prieviksmais“ (ten pat, 237), o 1922 m. ši mintis persakoma, nors ir su abejone, dar painiau, plg.: „Jei prieviksmais *kada* yra vartojamas sakiniams jungti, tad sakome, jog jis sakiniuose jungtuku eina. *Jungtuku* žodis *kuomet*, rodosi, neina sakinyje.“ (Jablonskis [1922] 1997, 188); 1926 m. laiko sakinius su *kuomet* Jablonskis jau apibūdina kaip kalbos dalykus, kuriuos „reikėtų ir aiškėmis mūsų *gramatikos*, ypač *sintaksės*, klaidomis laikyti“ (Jablonskis 1959, 391).

² Prieiga internete: <<http://www.vlkk.lt/konsultacijos/4040-kuomet-kai-kada>>.

³ Prieiga internete: <http://www.kalbosnamai.lt/index.php?option=com_joomlaboard&Itemid=59&func=view&catid=2&id=220>.

⁴ Ambrasas 1976, 855.

⁵ Ambrasas 1997, 738–740; 2006a, 680–682.

⁶ Kortmann 1997, 182.

kalboje⁷, straipsniu siekiama aptarti vis dar kvestionuojamą šios laiko sakinių šeimos tinkamumą dabartinei lietuvių kalbai⁸. Senuosiuose lietuvių raštuose randamų (remiamasi Lietuvių kalbos instituto *Senųjų raštų duomenų bazėje*⁹ ir senosios lietuvių kalbos tekstų korpusu SLIEKKAS¹⁰ pateiktų¹¹ senųjų raštų duomenimis) laiko sakinių su *kuomet* vartojimo pobūdžio bei paplitimo apžvalgą, pavyzdžiui, absoliutinis ir santykinis laiko sakinių su *kuomet* dažnumas (remiamasi prijungiamųjų laiko sakinių vartojimu XVI–XVII a. pamoksluose¹² ir perikopėse¹³), leidžia įvertinti *kuomet* atitiktį prototipinio prieveiksminio prijungimo rodiklio modeliui.

⁷ Jonas Palionis ir Vytautas Ambrazas laiko sakinių su *kuomet* vartojimą senojoje lietuvių kalboje apibūdina labai panašiai, plg.: „Prieveiksmis *kuomet* (ar *kuo metu*) ‘kai’ reiškė kada-ne-kada būdavo pavartojamas laiko aplinkybės šalutiniais sakiniams jungti.“ (Palionis 1967, 205); „Prieveiksmis *kuomet*, kilęs iš žodžių junginio *kuo metu*, jau XVI a. kartais ėjo laiko sakinių jungiamuoju žodžiu“ (Ambrazas 2006b, 476).

⁸ Plg. Jono Palionio pastebėjimą apie XVI–XVII a. raštuose vartojamų kai kurių sakinių tipų atitiktį dabartinės kalbos sakiniams: „Tiek jungtukinių, tiek ir santykinų prijungiamųjų sakinių struktūra, o ypač šalutinių dėmenų jungimo būdai, daugeliu atveju buvo tokie patys kaip ir vėlesniais laikais“ (Palionis 1979, 68). Šiam teiginiui iliustruoti nurodoma, kad laiko sakinių šalutiniai dėmenys dažniausiai būdavo jungiami „laiko jungtukais *iki, kad, kaip*, prieveiksmiais *kad, kolei, kuomet* ir kt.“ (ten pat).

⁹ Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php>>.

¹⁰ Prieiga internete: <<http://titus.uni-frankfurt.de/sliekkas/index.html>>.

¹¹ 2016–12–19 šiose skaitmeninių išteklių talpyklose buvo pasiekiami 64 šaltiniai: 54 šaltiniai (sukurti 1573–1823 m.) duomenų bazėje seniejirastai.db ir 10 šaltinių (sukurti 1520–1869 m.) duomenų bazėje sliiekkas/index. Ištyrus šių duomenų bazių pateiktis paaiškėjo, kad laiko sakinių su *kuomet* esama 1579–1722 m. parengtuose kūriniuose.

¹² Tai *Wolfenbüttelio postilė* (WP, 1573), Jono Bretkūno *Postilė* (BP, 1591), Mikalojaus Daukšos *Postilė* (DP, 1599) ir Konstantino Sirvydo *Punktai sakymų* (SP I – 1629, SP II – 1644). Apie prijungiamųjų laiko sakinių vartojimą BP, DP ir SP žr. Pajėdienė (2012, 77–104).

¹³ Apie laiko sakinius WP, BP, DP ir SP perikopėse žr. Pajėdienė 2014; 2015.

1.1. Apie prototipinio prieviksminio prijungimo rodiklio parametrus. Sudėtinį prijungiamąjį sakinį sudaro du sintaksiškai nelygiaverčiai sakiniai / dėmenys¹⁴ – sakinio dėmuo laikomas prijungiamuoju, kai jis yra kito dalimi. Praleidus prieviksminį / aplinkybinį dėmenį pagrindinio dėmens gramatinė struktūra nėra suardoma¹⁵, nes prieviksminis sakinytis modifikuoja pagrindinį¹⁶. Aprašant prijungiamuosius prieviksminius sakinius būtina susitarti, kas gali būti laikoma jų jungiamuoju žodžiu¹⁷, nes būtent skirtingų jungiamojo žodžio kriterijų taikymas to paties modelio sakiniams sukėlė dar vis tebesitęsiančią painiavą dėl *kuomet* tinkamumo laiko sakiniuose. Aiškinantis prieviksminių sakinių jungiamųjų žodžių galimybes patogu pasitelkti Europos kalbų prieviksminių prijungimo rodiklių tipologiją ir

¹⁴ Apie sakinio kaip visumos (*sentence*) ir sakinio kaip sudėtinio sakinio dalies (*clause*) santykį žr. Huddleston 1999, 331, 341. Apie terminų *pagrindinis*, *šalutinis dėmuo* vartojimą lietuvių kalbotyroje žr. Holvoet, Judžentis 2003, 117. Vytautas Ambrazas pabrėžė sąvokų *pagrindinis sakinytis*, *šalutinis sakinytis* sąlygiškumą (Ambrazas 2006a, 660); Axelio Holvoeto manymu, šių sąvokų apibrėžtis skiriasi: „Šalutinis sakinytis į sudėtinio sakinio struktūrą įtraukiamas kartu su prijungimo rodikliu, todėl šalutinį dėmenį platesne prasme galima apibrėžti kaip prijungiamojo sakinio bei prijungimo rodiklio visumą“ (Holvoet 2003, 101).

¹⁵ Žr. Hengeveld 1998, 33.

¹⁶ Šalutiniai sakinio dėmenys gali būti skirstomi į pagrindinio dėmens valdomus ar pagrindinį dėmenį modifikuojančius (plg. Holvoet, Judžentis 2003, 119–120).

¹⁷ *Jungiamojo žodžio* terminą pasiūlęs Jablonskis jį vartojo kiek siauriau negu mums įprasta dabar: šio termino tinkamumas buvo susietas su prijungiamaisiais sakiniais, kuriuos jungia ne jungtukai, bet įvardžiai ir prieviksmai, einantys „tam tikromis savų sakinių dalimis“ ir jungiantys „tuos sakinius su kitais (su pagrindiniais)“ (Jablonskis [1922] 1997, 189). Dabar terminas suvokiamas plačiau: jungiamuoju žodžiu laikomas kiekvienas žodis, kuris vartojamas kaip sudėtinio sakinio dėmenų jungimo rodiklis (plg. Ambrazas 1999, 244; Holvoet, Judžentis 2003, 122). Jungiamieji žodžiai [...] įeina į šalutinio dėmens sudėtį (Ambrazas 2006a, 659–660).

istoriją pristatančio tyrimo rezultatų aprašu *Adverbial Subordination* (Kortmann 1997), pateikiančiu prototipinio prieveiksminio prijungimo rodiklio (*“ideal” adverbial subordinator*) parametrus (Kortmann 1997, 72–73; 1998, 458–460). Berndo Kortmanno teigimu, prieveiksminio prijungimo rodikliu gali būti laikomas nelinksniuojamas žodis, kuris valdo / paveikia veiksmažodinį prijungiamąjį dėmenį, bet jame neatlieka sintaksinės funkcijos¹⁸; jam yra būdinga užimti poziciją prijungiamojo dėmens pakraštyje; jis neturėtų priklausyti žymėtų žodžių registrai (t. y. neturėtų būti tik tam tikro regiono dialektui būdingu žodžiu ir neturėtų pasižymėti archajiškumu); svarbi yra ir prijungiamojo dėmens prepozicijos pagrindinio sakinio atžvilgiu galimybė. Visi šie kriterijai būtini ir vienažodžiams, ir kompleksinės raiškos dariniams. Iš žodžių samplaikos sudarytas prieveiksminis prijungimo rodiklis turi atitikti dar bent vieną iš trijų reikalavimų: šiai samplaikai būtina bent minimali sintezė; ji turi būti netekusi mažiausiai kelių savybių, kuriomis išsiskiria originali frazė; ji privalo turėti bent vieną prieveiksminę reikšmę (*adverbial reading*), nerekonstruojamą iš junginių sudarančių vienetų (t. y. ši reikšmė negali būti struktūrinių kompozicinių dalių diktuojama reikšmė¹⁹).

1.2. Apie laiko sakinius su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais. Lietuvių kalbos laiko sakiniai su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais²⁰ (senojoje kalboje

¹⁸ Prieveiksminių santykių raiškai skirti jungiamieji žodžiai sakinyje neatlieka konkretaus sintaksinio (t. y. sakinio dalies, pavyzdžiui, laiko aplinkybės) vaidmens (plg. dar Kortmann 2008, 459).

¹⁹ Kortmann 1997, 73.

²⁰ Tiriamiesiems raštams būdingi panašūs jungiamojo žodžio grafiniai ir morfologiniai variantai laikomi to paties jungiamojo žodžio atmainomis. *Kuomet* variantais laikoma ir dviejų atskirų žodžių, pvz., *kuometu* KN G 230₄, ir į vieną žodį susiliejęs samplaika, pvz.: *kūmetu* VEE 65[73], *kūmetu* ZEE 71₇, ar trumpesni jos variantai, pvz.: *kuomet* SP I 323₆, *kūmet* VEE 65[73], *kūmet* ZEE 71₇, *komet* MT XVI₂₃. Sakiniai su vieno jungiamojo žodžio variantais sudaro tą pačią laiko sakinių šeimą.

tai būtų sakiniai su *kad, kada, kaip, kuomet(u), kiek kartų*, o dartinėje – sakiniai su *kai, kada, kuomet, kada (tik)*) atitinka tipologiniuose aprašuose pateikiamo *when* tipo²¹ prijungiamuosius laiko sakinius. Minėto tipo sakiniuose vartojamų jungiamųjų žodžių reikšmė yra gana abstrakti ir žymi tik bendrą laiko nuorodą. Dviejų veikslių vienalaikiškumo ar sekos santykį išryškinti juose padeda šalutinio ir pagrindinio dėmenų tariniais einančių veiksmažodžių semantika ir veikslas²²: momentiniam arba trunkančiam veikslių vienalaikiškumui²³ apibūdinti vartojami statinę būseną žymintis pagrindinio dėmens veiksmažodis ir eigos veikslas veiksmažodis šalutiniame dėmenyje; veikslių sekai nusakyti pasirenkami dinamišką veiksmą nurodantis pagrindinio dėmens veiksmažodis ir įvykio veikslas veiksmažodis šalutiniame dėmenyje.

1. Laiko sakiniai su *kuomet* senuosiuose lietuviškuose raštuose

1.1. Laiko sakiniai su *kuomet* vertimuose. Laiko sakiniai su *kuomet* nėra dažni, bet jų galima rasti ir verstuose, ir originalios autorystės senuosiuose lietuviškuose raštuose.

Laiko sakiniai su *kuomet*²⁴ dažniausiai aptinkami bažnytinių leidinių vertimuose. Čia pirmiausia minėtini giesmynai, katekizmai, evangelijų ir didesnės ar mažesnės Biblijos vertimo į

²¹ Prijungiamieji laiko sakiniai tipologiniuose aprašuose klasifikuojami pasitelkiant dviejų veikslių skirstymą pagal semantinę *when (kada), after (po to, kai)* arba *before (iki)* santykį, plg. Cristofaro 2005, 159. Apie *when* tipo laiko sakinius žr. Kortmann 1997, 84–85; 182; Cristofaro 2008.

²² Plg. Givón 2005, 182.

²³ Plg. Cristofaro 2008, 510.

²⁴ Šiame straipsnyje, pateikiant laiko sakinių pavyzdžius, į kitą leidinį persirašyti to paties modelio sakiniai numeruojami tuo pačiu skaičiumi, jų eiliškumą žymint tik raidele (pvz.: (1), (1a), (1b)), jeigu tik nebuvo pakeistas pagrindinis laiko sakinio kodas – prijungimo rodiklis. Pateikiant statistinius duomenis, kiekvienas laiko sakinio su *kuomet* paskelbimo atvejis skaičiuojamas kaip atskiras vienetas.

lietuvių kalbą pateiktys. Tokio pobūdžio kanoniniai tekstai (tarp jų reikėtų paminėti ir originaliai Danieliaus Kleino kūrybai galimas priskirti *Maldų knygeles*²⁵) turėdavo sulaukti patvirtinimų dėl tinkamumo²⁶. Aprobuojant naujai parengtus tekstus būdavo griežtai žiūrima, kad vertimo sakinių struktūra atkartotų šaltinio tekste esančių sakinių struktūrą²⁷. Pakartotiniai knygų leidimai dažniausiai sulaukdavo tik nedidelių pataisymų ir / ar papildymų²⁸, todėl tam tikras tekstų atkarpas, turinčias laiko sakinių su *kuomet*, galima aptikti kaip piligrimus keliaujančias iš vieno leidinio į kitą. Palyginkime, pavyzdžiui, to paties modelio laiko sakinio su *kuomet* raišką mažuosiuose katekizmuose, kuriuos parengė Baltramiejus Vilentas (VE, 1579), Lozorius Zengštokas (ZE, 1612), Heinrichas Johannas Lysius (LysK, 1719) ir Gabrielius Engelis (EnK, 1722):

- (1) *Padaukfīnfiu fkaudeghimus tawa, k ūmetu nefczia bufi, fkaudeghime gimdifi waikus tawa* VE 52₁₁;
- (1a) *Padaukfīnfiu fkaudeghimus tawa / k ūmetu nefczia bufi / fkaudeghime gimdifi waikus tawa* ZE 52_{11–12};
- (2) *Af3 taw daug Skaudėjimū padarjfu, k ūmetu nefzcia bufi, fu Skaudėjimais pagimdyfi kudikius tawo* LysK 47₇;
- (2a) *Af3 taw daug Skaudėjimū padaryfu / k ūmetu nefzcia bufi / fu Skaudėjimais pagimdifi Kudikius sawo* EnK 76_{21–22}.

²⁵ Guido Michelini Danieliaus Kleino *Maldų knygeles* pateikia be šaltinių, nes tų šaltinių „nepavyko surasti“ ir nurodo, kad „ši maldaknygė gerokai skiriasi nuo panašaus pobūdžio publikacijų, išleistų su tuometiniais prūsiškais giesmynais“, todėl samprotauja, kad tai gali būti „originalus, ar pusiau originalus veikalas“ (Michelini 2009, 11).

²⁶ Danieliaus Kleino giesmyno išleidimas užtruko todėl, kad giesmės prieš spausdinant ilgokai buvo neperžiūrėtos kunigų ir neapbruotos vyresnybės (Aleknavičienė, Strungytė–Liugienė 2009, 421).

²⁷ Apie prisirišimo prie originalo poreikį reformacijos priešpriešų laikotarpiu žr. Ambrasas 1998.

²⁸ Plg., pavyzdžiui, Danieliaus Kleino (1666), Jono Rikovijaus (1685) ir Frydricho Šusterio (1704) giesmynų skirtumus (Michelini 2009, 9; Aleknavičienė, Strungytė–Liugienė 2009, 431–432).

Panašiai laiko sakiniai su *kuomet* keliavo iš Danieliaus Kleino parengtų giesmyno (*Naujos giesmių knygos* KING, 1666) ir maldyno (*Naujos maldų knygelės* KIM, 1666) į Jono Rikovijaus (RG ir RM, 1685) ir Frydricho Šusterio (ŠG ir ŠM, 1704) kiek papildytas, bet tais pačiais pavadinimais perleistas giesmių ir maldų knygas, plg.:

- (3) *K ū m e t k i t r a f t i m ' i r n a r f u S z e t o n a s K i b b i n k r i k ś c z o n i s / w e i k e y a t f u n c z P o n a s A n g e l u s / i r p e r t u s k i e k w i e n a w a i k a S a w a i ś l a i k a* KING 146₁₁;
- (3a) *K ū m e t k i t r a f t i m ' i r n a r f u S z ê t o n a s K i b b i n k r i k ś c i o n i s / w e i k e y a t f u n c z P o n a s A n g e l u s i r p e r t u s k i e k w i e n a w a i k a S á w a i ś l a i k a* RG 155₃;
- (3b) *K ū m e t k i t r a f t i m ' i r n a r f u S z ê t o n a s K i b b i n k r i k β c i o n i s / w e i k e y a t f u n c z P o n a s A n g e l u s / i r p e r t u s k i e k w i e n a w a i k a S a w a i β l a i k a* ŠG 155₃;
- (4) *B e t t a i g t u m u s i β d i d ž o s t a w o m a l o n e s p a c z ě d i j e i / k ū m e t t u g a i l ě j o m e s g r i e k ū i r t a w e f p i a t g r y ž o m e* KIM 40₁₇;
- (4a) *B e t t a i g t u m u s i β d i d ž o s t a w o m a l o n e s p a c z ě d i j e i / k ū m e t t u g a i l ě j o m e s g r i e k ū i r t a w e f p i a t g r y ž o m e* RM 40₁₇;
- (4b) *B e t t a i g t u m u s i β d i d ž o s t a w o m a l o n e s p a c z ě d i j e i / k ū m e t t u g a i l ě j o m e s g r i e k ū i r t a w e f p i a t g r i j ž o m e* ŠM 32₅.

Baltramiejaus Vilento *Euangelias bei Epistolas* (VEE, 1579) buvo tapusios pavyzdiniu tekstu daugeliui autorių, kurie rengė lietuviškus raštus. VEE teksto atkarpos, kuriose būta laiko sakinių su *kuomet*, beveik be pakeitimų buvo perkeltos į Lozoriusa Zengštoko kiek papildytas *Evangelias bei Epistolas* (ZEE, 1612). ZEE pakartoja visus 13 VEE laiko sakinių su *kuomet* (žr. 1 lentelę), plg., pavyzdžiui, 1 Pt 2,23 citatą:

- (5) *K u r f a i w i e l n e l o i o i a / k ū m e t u b u w a l o i o t a s / k ū m e t k e n t e i a / n e g r u m f d e* VEE 65[73]₇;
- (5a) *K u r f a i w i e l n e l o i o i a / k ū m e t u b u w a l o i o t a s / k ū m e t k e n t e i a / n e g r u m f d e* ZEE 71₇.

1 LENTELE. Laiko sakinių su *kuomet* vartojimo VEE ir ZEE atitiktyys

Laiko sakiniai su <i>kuomet</i>	VEE, 1579	ZEE, 1612
Mt 13,48	<i>kūmetu</i> 187[195] ₅	<i>kūmetu</i> 194 ₅
Lk 5,1	<i>kūmetu</i> 91[99] ₁₀	<i>kūmetu</i> 99 ₁₉
Lk 8,5	<i>kūmetu</i> 37[45] ₃	<i>kūmetu</i> 42 ₁₆
Lk 8,13	<i>kūmetu</i> 37[45] ₂₃	<i>kumetu</i> 43 ₁₃
Jn 14,29	<i>kūmetu</i> 77[85] ₂₀	<i>kūmetu</i> 83 ₂₀
Jn 16,13	<i>Kūmetu</i> 69[77] ₂₄	<i>Kūmetu</i> 75 ₂₄
Mk 8,1	<i>kūmetu</i> 95[103] ₇	<i>kumetu</i> 103 ₁₈
Mk 16,14	<i>kūmetu</i> 73[81] ₁₇	<i>kūmetu</i> 79 ₁₇
Apd 7,44	<i>kūmetu</i> 14 [36] ₁	<i>kumetu</i> 14 ₅
Išm 5,10	<i>kūmetu</i> 150[158] ₁₁	<i>kūmetu</i> 158 ₁₁
1Pt 2,23	<i>kūmetu</i> 65[73] ₇ <i>kūmet</i> 65[73] ₇	<i>kūmetu</i> 71 ₇ <i>kūmet</i> 71 ₇
2Tes 1,7	<i>kūmetu</i> 131[139] ₃	<i>kūmetu</i> 139 ₃

VEE tekstas buvo tapęs pavyzdiniu ir pateikiant Biblijos citatas Jono Bretkūno *Postilės* (BP) perikopėse. Lyginant prijungiamaisiais laiko sakiniais išreikštas sutampančių Biblijos versetų pateiktis VEE ir BP perikopėse matyti didžiulių teksto sutapimų, pavyzdžiui, 69 BP perikopių laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu *kaip* beveik identiškai kartoja VEE pateiktąjį Evangelijos sakinio vertimą²⁹. Panašiai į BP perikopes iš VEE persikeliami ir laiko sakiniai su kitais jungiamaisiais žodžiais: *kada*, *net*, *pirm nei(g)*, *iki*, *pakolei*, *ikkolei*, bet nepriimami laiko sakiniai su *kuomet*. BP kalbos prižiūrėtojų išskirtinį dėmesį perikopijų tekstui parodo jungiamųjų žodžių *pakolei*, *ikkolei* ir *kuomet* vartojimo BP perikopėse ir BP pamoksluose skirtumai. Laiko sakiniai su *ikkolei*, *pakolei* nevartojami Bretkūno pamoksluose, bet jų atsiranda

²⁹ Daugiau žr. Pajėdienė 2012, 107–113, 137–143.

BP perikopėse perrašant atitinkamus VEE laiko sakinius su šiais jungiamaisiais žodžiais³⁰. BP perikopėse perrašant VEE versetus, išreikštus laiko sakiniais su *kuomet*, jungiamasis žodis eliminuojamas – pakeičiamas *kada*, *kad* arba vietoj sakinio su *kuomet* pasirenkamas bejungtukis dalyvinis sakiny (žr. 2 lentelę). Į BP perikopes perkeltų VEE laiko sakinių su *kuomet* transformacijos rodo, kad tikrai ne Bretkūnas buvo tokių pakeitimų iniciatorius, nes laiko sakinių su *kuomet* esama BP pamoksluose. Greičiausiai aptariamieji *kuomet* pakeitimai susiję su kažkurio iš BP kalbos tikrintojų abejonėmis šio jungiamojo žodžio tinkamumu.

Laiko sakinių su *kuomet* nėra ir kitų pamokslų rinkinių (WP, DP, SP³¹) perikopėse. Tik Jokūbo Morkūno *Postilės* (MP, 1600) perikopėse laiko sakiniai su *kuomet* netaisyti – MP jie (kaip bet kuri kita VEE esanti reikiamo biblinio verseto citata) persirašomi iš VEE. Palyginus VEE laiko sakinių su *kuomet* atitiktis MP perikopėse, matyti, jog galimi nebent smulkūs rašybos, skyrybos pakeitimai. Plg. Lk 5,1 ir Lk 8,5 versetų pateikimą VEE, ZEE ir BP bei MP perikopėse:

- (6) *Nūfidawe potam / kūmetu βmones iop werβefe / klaufiti βodzia Diawa / VEE 91[99]₁₀*;
- (6a) *Nūfidawe potam / kūmetu βmones iop werβefe / klaufiti βodzia Diawa / ZEE 99₁₉*;
- (6b) *NUfidáwe potam / kuometu žmones iop weržes klaufiti žodžía Diawá / MP 507(254)₃₉*;
- (7) *BEt nuffidawe kada βmones Iefaufpi werβefi / klaufiti βodzio Diawo / BP II 271₈*;
- (8) *Ifcheia feieges ffetu sieklas sawa / a kūmetu sferηa nekuri pūle pas kiele / ir buwa paminta / ir paukschtczei dangaus fulefe VEE 37[45]₄*;

³⁰ Pavyzdžiui, Mt 5,26 versetas nusakomas sakiniu su *pakolei* VEE 94₇₋₈ ir perrašomas BP II 292₁₅, o Mt 22,44 versetas nusakomas sakiniu su *ikkolei* VEE 117₅ ir jo variantu BP II 443₁₇.

³¹ Laiko sakinių su *kuomet* nėra nei *Wolfenbüttelio postilėje*, nei *Daukšos Postilėje*, bet jų yra Sirvydo pamoksluose.

- (8a) *Ifcheia feieges fjetu fieklas sawa / a kũmetu ffeya / nekuri pũle pas kiele / ir buwa paminta. Ir paukſchtſzei dangaus fulefe* ZEE 42₁₆;
- (8b) *Iſbiaio feieias fetu ſeklos sawa / o kuo metu ſeia / nekurie puole p̄as kiála ir buwo p̄amintá ir paukſc̄žiey dangaus fulafe* MP 195(97)₃₈;
- (9) *Ifcheia feieias Setu ſekeli sawa / ir ſeiant iam nekuri pole pas kla ir tapa paminta / ir paukſchtei dangaus ta fulefe* BP I 239(238)₇.

Nuo VEE sakinio kiek labiau BP skiriasi Jn 16,13 eilutė, užrašyta net dviem variantais – sakiniu su *kad* ir sakiniu su *kada*, plg.:

- (10) *Kũmetu potam atais ana Dwaffia Teifibes / ta wes yus ing teifibe wiffoke* VEE 69[77]₂₄;
- (10a) *Kũmetu potam atais ana Dwaffia Teifibes / ta wes yus ing teifibe wiffoke* ZEE 75₂₄;
- (10b) *kuo metu potám atais ana dwáfíá teifibes / tá wes ius ing teyfibe wifokia* MP;
- (11) *Kad ateis Dwafe tiefos / ta ius ing wiffa tiefa wes* BP II 139₁₃;
- (12) *Bet kada ateis ana dwafia Tiefos / ta wes ius ing wiffoke tiefa* BP II 81₁₂.

Laiko sakiniai su *kuomet* kiek dažniau (7x) aptinkami *Knygoje nobažnystės esančiose „Giesmėse“* (KN G, 1653). Čia esama ir gretiminės laiko sakinių su *kuomet* ir su *kad / kada* vartosenos, pvz.:

- (13) *Pribuk duſioſp tárna ſawo: Kuomet pripuſ mán but piktá / Kad iau pripes ſmertis* KN G 228₁₄;
- (14) *Kada Diews nor' ir kuo metu / Mata iamuy ne vž metu: Plaukialis ne wiens gałwoiá / Neatſtoiá / Be walos Diewá mánoiá* KN G 230₄.

Sakinių su *kuomet* gramatinės struktūros savitumu ypač išsiskiria *Žemčiūga teologiška* – Simono Vaišnoro parengtas *Margarita Theologica* vertimas iš lotynų kalbos (MT, 1600). Laiko

2 LENTELĖ. Laiko sakiniai su *kuomet* VEE ir jų atitiktyms WP, BP, DP, MP ir SP perikopėse

Laiko sakinio raiška	WP, 1573	VEE, 1579	BP, 1591	DP, 1599	MP, 1600	SP (I – 1629, II – 1644)
Lk 5,1	<i>kad</i> 208r ₃	<i>kuometu</i> 91[99] ₁₀	<i>kada</i> II 271 ₈	<i>kad</i> 287 ₃₆	<i>kuometu</i> 507(254) ₃₉	—
Lk 8,5	<i>padalyvio bejungtukis</i> 83v ₁₄	<i>kuometu</i> 37[45] ₄	<i>padalyvio bejungtukis</i> I 239(8) ₇	<i>kad</i> 97 ₁₈	<i>kuo metu</i> 195(97) ₃₈	<i>kad</i> I 338 ₅
Lk 8,13	—	<i>kuometu</i> 37[45] ₂₃	<i>kada</i> I 241 ₄	<i>kad</i> 97 ₃₂	<i>kuo metu</i> 196(97v) ₁₄	<i>kad</i> I 338 ₁₉
Jn 16,13	—	<i>kuometu</i> 69[77] ₂₄	<i>kada</i> II 81 ₁₂ <i>kad</i> II 139 ₁₃	<i>kad</i> 215 ₂₆	<i>kuo metu</i> 379(190) ₂₈	—
Mk 8,1	<i>kad</i> 216r ₄	<i>kuometu</i> 95[103] ₇	—	<i>kad</i> 297 ₄	<i>kuo metu</i> 532(265v) ₁	—

sakiniai su *kuomet* MT vertime (4x) (kaip ir vienoje iš lietuviškų pratarinių (3x)³²) pasirenkami pabrėžtinai išskirtinėms situacijoms nusakyti, todėl dažniausiai MT sudėtinio laiko sakinio su *kuomet* struktūroje (pagrindiniame ar šalutiniame dėmenyje) aptinkamas sakinio ar sakinio dalies neiginys³³, pvz.:

(15) *Synechdochen wadina / ne tam idant tropum kokj žodczūfa
fiatitu / kūmet wlofna fawa ifsimanjma wiffur kurgi palaika*
MT 152v₂₀³⁴;

(16) *Kūmet pakuta ne ušu wiena tiekta gailleffi / bet ir ušu wiffa
prifiwertima žmogaus Diewopi / jra wartoieima / tad pigu jra
permaniti / iog ios apsakimas / ne per Žokona tiekta / neigi
per Euangelie wiena gal nufidūti* MT 71v₁₅³⁵.

Su sakinio ar sakinio dalies neiginio valda susiję ir laiko sakiniai su *kuomet*, esantys konvoliuto *Knyga nobažnystės* pamoklose „Suma evangelijų“ (KN SE, 1653)³⁶, plg.:

³² Laiko sakiniai su *kuomet* yra lietuviškoje MT pratarinėje *Skaititojop*, parašytoje Tilžės klebono Zacharijo Blothno. Apie *Žemczugoje Theologischkoje* spausdinamus tris originalius įžanginius tekstus žr. Michelini 1997, X.

³³ Sakinio neiginiu laikoma morfosintaksinė konstrukcija (neigimo dalelytė susieta su pagrindiniu veiksmažodžiu), kurios funkcija yra neigti visą sakinį; sakinio dalies neiginys gali veikti tik vieną sakinio dalį (Miestamo 2005, 3–4). Neiginio vartojimą galima sieti ir su mėginimu išvengti klaidų (plg. Horn 2001, 73).

³⁴ Plg. lotynišką originalą: *synecdochen nominavit, non ut tropum aliquemin verbis statueret, quae propriam suam signification ubique retinent* (Michelini 1997, 373).

³⁵ Plg. lotynišką originalą: *Cūm poenitentia non de sola contritione, sed de tota hominis conversione ad DEUM usurpatur, facilè intelligitur, ejus praedicationem, neque per Legem solam, neque per Evangelium solum fieri posse* (Michelini 1997, 211).

³⁶ Šiuos pamokslus Samuelis Minvydas ir Jonas Božimovskis išvertė pagal lenkų teologo Grzegorzio iš Zarnowieco postilę (Gelumbeckaitė 2004, 337).

- (17) *Potrečia / kuo metu / ánt mufu / ųánktay kokie / alba ligos
funkios áteyt / ne nuog wayųiu / alba liekorftwu kuniųku /
bátayg nuog / pakutos ir tikros vų griekus gayliųtes;
pirmiaawųia turime pádàrit pradųia KN SE 257₁;*
- (18) *Pokietwirtà: Nenuųiųtebek / ney wel págiaųk kuo metu /
ánt wietos tikrà ųodųia Diewà mokųla / prámones ųmoniu
àrbà priewilus / ánt wietos / tikrà Diewà tárnowimà
ųtuųpu / meadųiu / àrbà bátwoniù gárbe regi vųųfeduųia ir
prafiplàtinuųia KN SE 260₂₉.*

1.2. Laiko sakiniai su *kuomet* autoriniuose tekstuose.

Tyrimui pasirinktoje senųjų lietuviškų raštų imtyje tik tris kūriniai, kuriuose esama laiko sakinių su *kuomet*, galima laikyti neabejotinai³⁷ originalios autorystės tekstais – tai Bretkūno *Postilę*, Zacharijo Blothno prakalbą MT „Skaititojop“ ir Sirvydo *Punktus sakymų*.

Laiko sakinių su *kuomet* vartojimas Bretkūno ir Sirvydo pamokslų knygoje nėra dažnas, bet nėra ir atsitiktinis. BP tekste jie sudaro ~1,5 proc. (4 iš 267 laiko sakinių su bendrosios laiko reikšmės žodžiais vartojimo atvejų, o SP – ~3 proc. (7 iš 232). BP ir SP pamoksluose esančių laiko sakinių su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais vartojimo pasiskirstymas parodytas 3 lentelėje.

Bretkūno ir Sirvydo pamoksluose laiko sakiniai su *kuomet* įprastai vartojami siekiant perteikti apibendrinimus, todėl dažniausiai sakinių tariniai reiškiami esamojo laiko veiksmožodžiais abiejuose dėmenyse. Tokia vartosena būdinga ir laiko sakiniams su *kad / kada / kaip*. BP esanti gretiminė laiko sakinių su *kuomet* ir su *kada* vartosena rodo šių jungiamųjų žodžių reikšmių artimumą, plg.:

³⁷ Kaip jau minėta, Kleino *Maldų knygelės* irgi gali būti laikomos originaliu kūriniu, bet šiame tyrime jose esantys laiko sakiniai su *kuomet* aptariami kartu su vertimais dėl jų identiško pakartojimo vėlesniuose Jono Rikovijaus ir Frydricho Šusterio leidimuose. Plg. (4a), (4b), (4c) sakinius.

- (19–22) *Kumetu reik Baβniczon eiti / eit βmones karczamaona / k ūmetu pareitifi imti Diowo kuna bei kraughi / βmones prifiger. K ūmetu reiktu atleidima grieku spawiedije ifchkoti / βmones iū gilliaus ing griekus ifiklampin. Kad da reik melstiffi Diewa / tad βmones durnieghi / keik / ir pakalb pati Diewa* BP I 311₂₋₆;
- (23–24) *Ponas Diewas / Moterifchkems / delei grieko / daug wargu / k ūmetu anos niefchczes ira / ir daug skaudeghimu / kada anos pagimda / uβdeiens ira* BP I 222₁₈.

3 LENTELĖ. Laiko sakinių su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais vartojimas BP ir SP pamoksluose

Laiko sakiniai su bendrosios laiko reikšmės žodžiais	Jono Bretkūno pamoksluose (BP, 1591)	Konstantino Sirvydo pamoksluose (SP I – 1629, SP II – 1644)
<i>kad</i>	7 (2,6 %)	212 (91,4 %)
<i>kada</i>	150 (56,2 %)	11 (4,4 %)
<i>kaip</i>	101 (37,8 %)	1 (0,3 %)
<i>kuometu</i>	4 (1,5 %)	7 (3 %)
<i>kiek kartų</i>	5 (1,9 %)	1 (0,3 %)
Iš viso:	267 (~100 %)	232 (~100 %)

Kai SP laiko sakiniu su *kuomet* siekiama pabrėžti tam tikro momento išskirtinumą, jis modifikuoja ne įprastais atliepiamaisiais žodžiais (pvz.: *weikey, tad*³⁸), bet daiktavardžio linksniais ar daiktavardiniais junginiais nusakomus įvykius, kurių svarbą kartais dar paryškina tų frazių viduje vartojamos išskirtinumo nuorodos *ipaciefy, labiaufey*, plg.:

- (25) *Tafay darbas kuri dirba zmones winičioy kaltas ira Diewuy del kitu titulu atpirkimo / ažuļaykimo / žadeimo vnt*

³⁸ Plg. šių atliepiamųjų žodžių vartojimą (3) ir (16) sakiniuose.

*krikβtimo / kuomet žadeiom iam tarnaut welino atfižadeii
ir darbu io wifu SP I 323₆³⁹;*

(26) *Nes ir anas buo ažudingtas pirm figurofe feno testamento /
ažudingtas buwo žmogifstey sawo / nes Diewifstes io niekas
neregieio terp žmoniu / ažudingtas buwo łabiaufey
dienoy kunčios sawo / kuo metu ne pažint buwo io SP I
224₃₁⁴⁰;*

(27) *Tay nor tunkiey dáro Kunigay / bet ipaciey dabar prieß
Welikas, kuo metu wifí Kátholikay turedámi eyt Diewo
ftálop / pirmá rupinafi adunt butu ißrißti iß tu rißiu wifokiu
nufideimu / ir teyp luofi ųwenčiaufi Diewo kunu priimtu SP II
160₂₅⁴¹.*

Sirvydo *Punktuose sakymų* laiko sakiniai su *kuomet* neretai tampa svarbia argumentavimo diskurso – retorinio klausimo ar atsakymo – dalimi (pvz., sakinio su *nes* ar su klausiamąja dalelyte *negi* dalimi), todėl juose vartojami neiginiai ar kitos išskirtinumą išryškinančios sintaksinės priemonės, pvz.:

(28) *Nes negal žmogus nufidet nieku budu / kuo metu nežino ape
sawi ir nieko ne numano SP I 283₁₆⁴²;*

(29) *Negi lingwefn ira pokim βmogaus wieno truputi ku giedetis /
negi pokim tunkftunciu nefufkaytitu / ába pokim wifo ųwioto
pafkutiney dienoy? kuo metu Diewás apreykß ir parodis
wifas táwo piktibes SP II 52₃⁴³;*

³⁹ Plg. lenkišką sakinio variantą: *Ta robota / ktora robia ludźie w winnicy
powinna ießt Bogu dlá innych tytułow odkupienia / zachowania / obietnice
na krzćie / ktorego czáfu obieciálfimy mu ftużyć [...] SP I 323₆.*

⁴⁰ Plg. lenkišką atitikmenį: [...] *zakryty był nabarżiew w dżien meki swoiey /
ktorego czafu nie znać go było SP I 224₃₀.*

⁴¹ Plg. lenkišką atitikmenį: *To ácz często czynia káplani / ále ofobliwie
teraż przed Wielkanoca / gdy wbyfcy Kátholicy máiac iść do stołu
Pánfskiego SP II 160₂₅.*

⁴² Plg. lenkišką atitikmenį: *Bo nie może człowiek zgrzeßyć żadnem fposobē
kiedy niewie o fobie / y niczego nierozumie SP I 283₁₆.*

⁴³ Plg. lenkišką atitikmenį: *A zá bowiem nie ießt mnieyßa przed człowiekiem
iednym / troche fie zawftydźić / a niż przed tyfiacámi / niezliczonemi /*

- (30) *Kam tieg ūtowite? ūtebifi Diawas kayp butu mufu padukimuy / kurie darbinetey dikauiname / kuometu reykia dirbt kitu kartu ne bus meto ont darbo* SP I 330₁⁴⁴.

Įprastai laiko sakinio su *kuomet* ūalutinio dĕmens tariniu eina asmenuojamoji veiksmazodžio forma, bet SP randamas ir dalyvinis sakinyss su *kuomet*:

- (31) *Nes iu buytis ira galibey Diowo / kuris iz geros walos aba luofay ias ažułayko / ir gali kuometu noris niekan pawerfti* SP I 80₁₇⁴⁵.

Sirvydas greta lietuviško pamokslo pateikiamame lenkiškame tekste laiko sakiniams su *kuomet* parinko sakinius su *ktorego cząfu* (3x), *gdy* (2x), *kiedy* ir *kiedykołwiek*.

BP laiko sakiniai su *kuomet* žymi veiksmų vienalaikiškumą (dažnesni sakiniai su prepoziciniu ūalutiniu dĕmeniu), SP – įprastai taip pat vienalaikiškumą (dažnesni sakiniai su postpoziciniu ūalutiniu dĕmeniu). Plg. 4 lentelėje pateikiamus duomenis.

Panašiuose kontekstuose laiko sakinius su *kuomet* vartoja ir Blothnas MT prakalboje „Skaititojop“ (BP, MT, SP laiko sakinių su *kuomet* gramatinius modelius žr. 5 lentelėje). MT sakiniams su *kuomet* nusakomo momento svarba ir išskirtinumas taip pat paryškiniamas keliariopais būdais: klausiamąja ir pabrėžiamąja fraze ir *kaipgi*, tariamąja nuosaka išreikštu privalėjimo veiksmazodžiu, priešinamuoju o, neiginiais, plg.:

- (32) *Ir kaipgi dzaukfmu neturretu buti / Komet dallis ūchighi yr / mufu wiffuu geraufoia / aprinkimu / MT XVI₂₃;*

abo przed wbytkim ūwiątem w dżień oftątni / ktorego cząfu obiáwi Bog / y pokaże wbytkie twoie zbrodnie SP II 52₂₋₃.

⁴⁴ Plg. lenkišką atitikmenį: *Dżiwuie ūie Bog iákoby náūbem u głupūtwu / ktorzy cząfu robotnego prożnyiemy / gdy trzebá robić* SP I 330₁.

⁴⁵ Plg. lenkišką atitikmenį: *Bo iey byt ieft w mocy Bożey / ktory dobrowolnie one záchowuie / y może kiedykołwiek zechce w niwecz obrećic* SP I 80₁₇.

4 LENTELĖ. BP ir SP laiko sakinių su *kuometu* gramatiniai modeliai

Šalutinio dėmens	prepozicija		interpozicija		postpozicija		Iš viso	
	BP	SP	BP	SP	BP	SP	BP	SP
V_{BOT} , <i>kuometu</i> V_{BOT}	—	—	—	—	—	2	—	2 (29 %)
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{ES}	2	—	1	1	—	3	3 (75 %)	4 (57 %)
V_{ES} , <i>kuometu</i> $V_{BOS/TAR}$	1 V_{TAR}	—	—	—	—	1 V_{BOS}	1 (25 %)	1 (14 %)
Iš viso:	3	—	1	1	—	6	4 (100 %)	7 (100 %)

5 LENTELĖ. BP, MT, SP laiko sakinių su *kuomet* gramatiniai modeliai

Šalutinio dėmens	prepozicija	interpozicija	postpozicija
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{ES}	<i>Kuometu</i> BP I 311 ₂ <i>kūmetu</i> BP I 311 ₅	<i>kūmetu</i> BP I 222 ₁₈ <i>kuometu</i> SP I 80 ₁₇	<i>kuo metu</i> SP I 283 ₁₆ ; <i>kuometu</i> SP I 330, <i>kuo metu</i> SP II 160 _{2,5} ; <i>komet</i> MT XX _{6b}
V_{BOT} , <i>kuometu</i> V_{BOT}	<i>Kometugi</i> MT XV 10 _b	—	<i>kuo metu</i> SP I 224 ₃₁ <i>kuomet</i> SP I 323 ₆
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{BOS}	—	—	<i>kuomet</i> SP II 52 ₃
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{TAR}	<i>Kūmetu</i> BP I 311 ₅	—	—
V_{TAR} , <i>kuometu</i> V_{ES}	<i>Komet</i> MT XVI _{2,3}	—	—
Iš viso:	5 (3 BP; 2 MT)	2 (1 BP, 1 SP)	7 (1 MT, 6 SP)

- (33) *A Kom etugi fwiets [...] per ifchmintj fawa / nepaβina
Diewa ifchmintije ija / pafsimegofi Diewui per durna Kozanies
jakima ifchganiti tus / MT XV_{10b};*
- (34) *Ir chacž thefa iog dielei funkibies βodžuu / mufu
lietuwiſchkamme lieβuwie nepripraſthu / nekuriafa wietafa
kaip pareitīſi negalleia teip guldoma buti: wienokigi kellokiiu
βodžuu dielei darbs ſchis brangus bei werts negal papeikia-
mas buti / komet perguldims tokiiu didžuu daikthu ſchis
darbs dabar pirms yr [...] MT XX_{6b}.*

1.3. Struktūrinės ir gramatinės laiko sakinių su *kuomet* ypatybės. Naudojantis nurodytose senųjų lietuviškų raštų bazėse esančiais šaltiniais, skaitmeninėmis VEE ir MP faksimilėmis iš viso rasti 79 sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai su *kuomet*. 65 laiko sakiniai rasti vertimuose: 6 katekizmuose (1 VE, 3 ZE, 1 LysK, 1 EnK), 10 giesmynuose (7 KN G, 1 KING, 1 RG, 1 ŠG), 9 maldynuose (3 KIM, 3 RG ir 3 ŠG), 2 postilėje KN SE, 38 Biblijos versetų vertimuose (13 VEE, 13 ZEE; 5 MP perikopėse, 1 RPs⁴⁶, 2 BtNT⁴⁷, 4 MT). Originaliai autorystei skirtuose tekstuose rasta 14 laiko sakinių su *kuomet* (4 BP, 3 MT prakalboje „Skaititojop“ ir 7 SP). Toliau esančiose lentelėse pateikiama laiko sakinių su *kuomet* pozicinių ir gramatinių modelių vertimuose (žr. 6 lentelę) ir autoriniuose tekstuose (žr. 7 lentelę) apžvalga.

Pabrėžtina, kad ir autoriniuose tekstuose, ir vertimuose esančių (pastarųjų struktūra neabejotinai buvo veikiamą originalų pavyzdžio) sakinių su *kuomet* pozicinės ir gramatinės galimybės gana panašios – tai rodo ir bendra šių duomenų suvestinė (žr. 8 lentelę): laiko sakiniams su *kuomet* būdingesnė postpozicinė (nuo 46 iki 50 proc.), o ne prepozicinė (nuo 36 iki 39 proc.) šalutinio dėmens vartoseną. Originaliuose raštuose laiko sakiniams su *kuomet* dažniau nusakomos apibendrinančios, „belaikišku-

⁴⁶ Jono Rėzos *Psaltere Dowido wvokischkai bei lietuwiſchkai* (1625).

⁴⁷ Samuelio Bitnerio *Naujojo Testamento* vertime (1701).

mu“ pasižyminčios vienalaikiškumo situacijos (sakinio dėmenų tariniams parenkamos veiksmažodžių esamojo laiko formos), o verstiniuose tekstuose šio tipo sakiniai dažniau parenkami praeities situacijoms apibūdinti (būdinga dėmenų tarinių raiška būtojo laiko veiksmažodžių formomis).

6 LENTELĖ. Originalios autorystės lietuviškuose XVI–XVII a. tekstuose vartojamų laiko sakinių su *kuomet* struktūrinės ir gramatinės ypatybės

Šalutinio dėmens	pre-pozicija	inter-pozicija	post-pozicija
V _{BŪT} , <i>kuometu</i> V _{BŪT}	1	—	2
V _{ES} , <i>kuometu</i> V _{ES}	2	2	4
V _{ES} , <i>kuometu</i> V _{BŪS}	—	—	1
V _{ES} , <i>kuometu</i> V _{TAR}	1	—	—
V _{TAR} , <i>kuometu</i> V _{ES}	1	—	—
Iš viso sakinių – 14	5 (35,7 %)	2 (14,3 %)	7 (50 %)

7 LENTELĖ. XVI–XVIII a. vertimuose į lietuvių kalbą vartojamų laiko sakinių su *kuomet* struktūrinės ir gramatinės ypatybės

Šalutinio dėmens	pre-pozicija	inter-pozicija	post-pozicija
V _{BŪT} , <i>kuometu</i> V _{BŪT}	7	5	14
V _{ES} , <i>kuometu</i> V _{ES}	10	5	5
V _{BŪS} , <i>kuometu</i> V _{BŪS}	3	—	5
V _{LIEP} , <i>kuometu</i> V _{ES}	1	—	—
V _{LIEP} , <i>kuometu</i> V _{BŪS}	—	—	5
V _{TARIAM} , <i>kuometu</i> V _{ES}	—	—	1
V _{TARIAM} , <i>kuometu</i> V _{BŪS}	4	—	—
Iš viso sakinių – 65	25 (38,5 %)	10 (15,4 %)	30 (46,1 %)

8 LENTELĖ. Senuosiuose lietuviškuose raštuose vartojamų laiko sakinių su *kuomet* struktūrinės ir gramatinės ypatybės

Šalutinio dėmens	pre- pozicija	inter- pozicija	post- pozicija
$V_{BŪT}$, <i>kuometu</i> $V_{BŪT}$	8	5	16
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{ES}	12	7	9
V_{ES} , <i>kuometu</i> $V_{BŪS}$	—	—	1
V_{ES} , <i>kuometu</i> V_{TAR}	1	—	—
$V_{BŪS}$, <i>kuometu</i> $V_{BŪS}$	3	—	5
V_{LIEP} , <i>kuometu</i> V_{ES}	1	—	—
V_{LIEP} , <i>kuometu</i> $V_{BŪS}$	—	—	5
V_{TARIAM} , <i>kuometu</i> V_{ES}	1	—	1
V_{TARIAM} , <i>kuometu</i> $V_{BŪS}$	4	—	—
Iš viso sakinių – 79	30 (38 %)	12 (15,2 %)	37 (46,8 %)

2. Laiko sakiniai su *kuomet* dabartinėje lietuvių kalboje.

Dabartinėje lietuvių kalboje taip pat matyti ryškus polinkis laiko sakinius su *kuomet* vartoti kalbant apie tam tikros situacijos išskirtinumą. Taigi šie sakiniai labiau tinka ne elementarioms diskurso situacijoms nusakyti. Tai iliustruoja el. žiniasklaidoje randami pavyzdžiai, plg.:

(35) *Rusijos plaukimo rinktinės lyderė jau buvo pagauta prieš dvejus metus, kuomet vartojo anabolinius steroidus*⁴⁸,

(36) *Po šaulio išpuolio Orlando mieste, kuomet po šaudynių gėjų klube žuvo 50 žmonių, prezidentė Dalia Grybauskaitė*

⁴⁸ Prieiga internete: <<http://www.delfi.lt/sportas/kitos-sporto-sakos/r-meilutytes-treneris-reikalauja-j-jefimovos-skalpo-tie-pasiteisinimai-nesamones.d?id=70727876>>.

pareiškė užuojautą Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentui ir žmonėms⁴⁹;

- (37) *Tąkart dar nežinojau, kad jis, kaip ir aš, yra klaipeidietis. Susipažinome gerokai vėliau – kuomet susibūrėme apie prezidentą Valdą Adamkų⁵⁰;*
- (38) *Atvirai pasakysiu – per visą savo gyvenimą aš nemačiau tokios fenomenalios atminties žmogaus kaip Leonidas Donskis. Kuomet komentuodamas Olandijos futbolo rinktinės varžybas per televiziją, jis iš atminties berdavo šios šalies 1971–1974 m. pirmenybių „aktualijas“; aš vis pagalvodavau: „Kas negerai šitam vyrui, kažkas jo galvoje įtaisė vargonus!“⁵¹;*
- (39) *Šiandien, kuomet iki kadencijos pabaigos liko kelios dienos, galiu drąsiai teigti, kad tai kas buvo planuota – įgyvendinta⁵²;*
- (40) *Vienintelė nenumatyta neigiamo saldumynų apmokestinimo pasekmė – kuomet visi saldumynai pabrangs, kai kurie žmonės pirks pačius pigiausių ir prasčiausių kokybės, nes kitokių nebeišgalės⁵³.*

Atkreiptinas dėmesys, kad kalbos norminimo leidiniuose, pvz., *Kalbos patarimuose*, pateikti laiko sakiniai su *kuomet*⁵⁴, net

⁴⁹ Prieiga internete: <http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/eitynes-uzlygybe-salies-vadovai-ignoruoja.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.

⁵⁰ Prieiga internete: <<https://www.vz.lt/2016/09/21/1-donskis-geriausia-kas-galejo-atsitikti-lietuvos-intelektiniame-gyvenime>>.

⁵¹ Prieiga internete: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/g-nause-da-ismusanti-pagrinda-is-po-koju-zinia.d?id=72353042>>.

⁵² Prieiga internete: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/s-birutis-nematomos-kulturos-spalvos.d?id=73134038>>.

⁵³ Prieiga internete: <http://verslas.lrytas.lt/izvalgos-ir-nuomones/zilvinas-silenas-apie-kavos-puodelius-ir-apmokestinta-cukru.htm?utm_source=lrExtraLinks&utm_campaign=Copy&utm_medium=Copy>.

⁵⁴ Plg.: „Prieveiksmis *kuomet* šalutiniams laiko sakiniams jungti pastaruoju metu vartojamas per dažnai. Vietoj tarminio, žemaičiams būdingo prieveiksmio *kuomet* bendrinėje lietuvių kalboje geriau

ir būdami elementarios struktūros, taip pat įvardija situacijas, susijusias su išskirtine tam tikro momento svarba. Palyginkime šiuos sakinius, užrašytus be siūlymo taisyti:

- (41) *Kuomet sužinojau serganti nepagydoma liga, pasikeitė mano požiūris į gyvenimą;*
- (42) *Kuomet duomenų paieška bus baigta, gausite pranešimą;*
- (43) *Tai atsitiko naktį, kuomet niekas to nesitikėjo.*

Todėl kalbant apie laiko sakinių su *kuomet* vartojimą dabartinėje lietuvių kalboje geriau būtų atsižvelgti į ilgaamžę, beveik nuo pirmųjų lietuviškų raštų prasidedančią šios laiko sakinių šeimos vartojimo tradiciją ir pabrėžti galimybę minėtais sakiniais apibūdinti išskirtines laiko aplinkybes, o ne remtis vien Jablonskio įsitikinimais paremta tradicija taisyti šiuos sakinius tam neturint jokie argumentuoto pagrindo⁵⁵.

3. Išvados. Tirti pasirinktuose senuosiuose lietuviškuose raštuose rasti 79 sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai su *kuomet*: 65 sakiniai rasti vertimuose, 14 – originaliai autorystei priskirtinuose tekstuose. Senuosiuose lietuviškuose raštuose (ir vertimuose, ir autoriniuose tekstuose) užfiksuotų laiko sakinių su *kuomet* morfosintaksinė struktūra gana panaši: minėti sakiniai įprastai vartojami siekiant pabrėžti tam tikro momento ar situacijos išskirtinumą, todėl dažnai vartojami neiginiai ar kitos išskirtinumą išryškinančios sintaksinės priemonės, o patys sakiniai su *kuomet* yra svarbi argumentavimo diskurso dalis. Jono Bretkūno pamoksluose laiko sakiniai su *kuomet* dažnesni su prepoziciniu, o Konstantino Sir-

vartoti jungtuką *kai* ar prievieksmį *kada*, pvz.: *Kuomet* (taisyti-na *Kai*; *Kada*) *sužinojau serganti nepagydoma liga, pasikeitė mano požiūris į gyvenimą.* // *Kuomet* (taisyti-na *Kai*) *duomenų paieška bus baigta, gausite pranešimą.* // *Tai atsitiko naktį, kuomet* (taisyti-na *kai*) *niekas to nesitikėjo*“ (Miliūnaitė, sud., 2003, 33).

⁵⁵ Dar plg. Linos Murinienės nuomonę, kad tokiuose leidiniuose kaip *Kalbos patarimai* „turėtų būti teikiami abejonių nekelianys taisyto atvejai, aiškiai nurodoma vartosenos sritis“ (Murinienė 2014, 81).

vydo tekste – su postpoziciniu šalutiniu dėmeniu. WP ir DP nėra laiko sakinių su *kuomet*. Didelė šių šaltinių apimtis leidžia manyti, kad raštų rengėjams sakinių modelis su *kuomet* verčiant tekstus galėjo būti nepriimtinas. Taigi laiko sakinių su *kuomet* modelio nebuvimą BP perikopėse galima sieti su jų nepriimtiniu kalbos tikrintojams. MP perikopėse vartojami laiko sakiniai su *kuomet* kopijuoja analogiško verseto raiškos VEE pateiktį.

Senųjų lietuviškų raštų laiko sakiniuose vartojamas *kuomet* atitinka visus prieviksminiam prijungimo konektoriui (Kortmann 1997, 1998) keliamus reikalavimus. Ypač svarbu, kad prepozicinė šalutinio dėmens vartosena gali būti apibūdinta kaip gana dažna. Ir autoriniuose tekstuose, ir vertimuose esančių sakinių su *kuomet* pozicinės ir gramatinės galimybės gana panašios. Laiko sakinių su *kuomet* vartojimas originaliuose skirtingoms tarmėms priklausančių senųjų raštų autorių – Jono Bretkūno, Zacharijo Blothno ir Konstantino Sirvydo – darbuose neleidžia *kuomet* laikyti dialektizmu. Šiuolaikinėje lietuvių kalboje stebimas padažnėjęs laiko sakinių su *kuomet* vartojimas leidžia teigti, kad *kuomet* nepriklauso žymėtų žodžių registru. Dabartinėje lietuvių kalboje, kaip ir senuosiuose raštuose, laiko sakiniams su *kuomet* siekiama apibūdinti su išskirtinumu, ypatingo momento svarba susijusias dviejų veiksnių situacijas. Prieviksminio prijungimo rodiklio parametrus atitinkantis *kuomet* yra laiko sakiniuose nuo seniausių lietuviškų raštų vartojamas žodis, kuris atsižvelgiant į teksto prasmės ir skambesio poreikį tinka ir dabartinės lietuvių kalbos laiko sakiniams prijungti.

Šaltiniai

BP – Jono Bretkūno *Postilė. Studija, faksimilė ir kompaktinė plokštelė*, parengė Ona Aleknavičienė, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005.

BtNT – Samuelis Bitneris, *Naujasis Testamentas*, 1701. El. tekstą parengė Ona Aleknavičienė, Jurgita Venckienė, konkordancijas – Ona Aleknavičienė, Jurgita Venckienė, Vytautas Zinkevičius, 2007–2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=26>>.

DP – Mikalojus Daukša, *Postilė*, 1599. El. tekstą parengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė, konkordancijos parengė Veronika Adamonytė, Milda Lučinskienė, Jūratė Pajėdienė, Mindaugas Šinkūnas, Eglė Žilinskaitė, Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=2>>.

EnK – Gabriel Engel, *Mažas Katgismas*, 1722. El. tekstą parengė Diego Ardoino, 2003–2004. Prieiga internete: <<http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/balt/lit/engels/engel.htm>>.

KlM – Danielius Kleinas, *Naujos maldų knygelės*, 1666. El. tekstą parengė Vaidotas Rimša, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vaidotas Rimša, Vytautas Zinkevičius, 2006. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=39>>.

KING – Danielius Kleinas, *Naujos giesmių knygos*, 1666. El. tekstą parengė Vaidotas Rimša, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vaidotas Rimša, Vytautas Zinkevičius, 2006. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=40>>.

KN G – Steponas Jaugelis Telega, Samuelis Minvydas, Jonas Božymovskis, *Knyga nobažnystės, Giesmės*, 1653. El. tekstą parengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2007–2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=21>>.

KN SE – Steponas Jaugelis Telega, Samuelis Minvydas, Jonas Božymovskis, *Knyga nobažnystės, Suma evangelijų*, 1653. El. tekstą parengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2007–2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=21>>.

LysK – Heinrich Johann Lysius, *Mažas Katgismas*, 1719. El. tekstą parengė Pietro U. Dini, 1996. Prieiga internete: <<http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/texte/etcs/balt/lit/lysius/lysiu.htm>>.

MP – [Jokūbas Morkūnas, *Postilė*, 1600], *Postilla lietowiszka [...] išduotą per Jokuba Morkuna [...] 1600*. Prieiga internete: <<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=12104>>.

MT – Simonas Vaišnoras, *Žemčiūga Teologiška*, 1600. El. tekstą parengė Vilma Zubaitienė, konkordancijos – Vilma Zubaitienė, Vytautas Zinkevičius, 2003. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=36>>.

RG – Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus, *Naujos pagerintos giesmių knygos*, 1685. El. tekstą parengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, Mindaugas Šinkūnas, 2004. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=50>>.

RM – Danielius Kleinas, Jonas Rikovijus, *Naujos maldų knygelės*, 1685. El. tekstą parengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, Mindaugas Šinkūnas, 2004. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=47>>.

RP – Jonas Rėza, *Psalteras Dovydo*, 1625. El. tekstą parengė Reiner Fecht, Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Reiner Fecht, Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2007. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=5>>.

SP I – [1629] Konstantinas Sirvydas. *Punktai sakymų nuo Advento iki Gavėnios*. Parengė Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska, 2016, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

SP II – [1644] Konstantinas Sirvydas. *Punktai sakymų Gavėniai*. Parengė Virginija Vasiliauskienė, Kristina Rutkovska, 2016, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

ŠG – Danielius Kleinas, Frydrichas Šusteris, *Naujos giesmių knygos*, 1704. El. tekstą parengė Mindaugas Šinkūnas, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius, 2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=33>>.

ŠM – Danielius Kleinas, Frydrichas Šusteris, *Naujos maldų knygelės*, 1704. El. tekstą parengė, konkordancijos – Mindaugas Šinkūnas, Vytautas Zinkevičius. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=34>>.

VEE – [Baltramiejus Vilentas, *Evangelijos bei Epistolos*, 1579], *Evangelias bei Epistolas [...] pilnai ir wiernai pergulditas ant Lietuwifchka Szodzia / per Baltramieju Willenta [...] Metu M. D. LXXIX*. Prieiga internete: <www.epaveldas.lt/vbspi/bi/Record.do?biRecordId=94562>.

WP – *Wolfenbüttelio postilė*, 1573. El. tekstą parengė Jolanta Gelumbeckaitė, konkordancijos – Jolanta Gelumbeckaitė, Vytautas Zinkevičius, 2007–2008. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=37>>.

ZE – Lozorius Zengštokas, *Enchiridionas*, 1612. El. tekstą parengė Ona Aleknavičienė; konkordancijos – Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=16>>.

ZEE – Lozorius Zengštokas, *Evangelijos bei Epistolos*, 1612. El. tekstą parengė Ona Aleknavičienė, Giedrė Olsevičiūtė; konkordancijas – Ona Aleknavičienė, Vytautas Zinkevičius, 2007. Prieiga internete: <<http://www.lki.lt/seniejirastai/db.php?source=3>>.

Literatūra

Aleknavičienė Ona, Strungytė-Liugienė Inga (rec.) 2009, Michelini Guido, par., 2009, D. Kleino Naujos giesmju knygos. Tekstai ir jų šaltiniai, Vilnius: Versus aureus, *Archivum Lithuanicum* 11, 419–436.

Ambrasas Vytautas 1976, Padalyvinės, pusdalyvinės ir dalyvinės aplinkybės, Prijungiamieji sakiniai. – Ulvydas Kazys (red.), *Lietuvių kalbos gramatika* 3. *Sintaksė*, Vilnius: Mokslas, 527–566, 789–916.

Ambrasas Vytautas 1998, Verstinių senųjų raštų reikšmė istorinei sintaksei, *Baltistica* 33(1), 71–79.

Ambrasas Vytautas 2006a, Prijungiamieji sakiniai, – Ambrasas Vytautas (red.), *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, 4 patais. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 658–696.

Ambrasas Vytautas 2006b, *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Ambrasas Vytautas, ed., 1997, *Lithuanian Grammar*, Vilnius: Baltos lankos.

Ambrasas Vytautas, red., 1999, *Lietuvių kalbos enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Cristofaro Sonia 2005, *Subordination*, Oxford, New York: Oxford University Press.

Cristofaro Sonia 2008, “When” Clauses, *The World Atlas of Language Structures*. Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil, and Bernard Comrie (eds.), Oxford, New York: Oxford University Press, 510–513. Prieiga internete: <<http://wals.info/chapter/126>>.

Gelumbeckaitė Jolanta, rec., 2004, *Knyga Nobažnystės Krikščioniškos 1653*, faksimilinis leidimas, parengė Dainora Pociūtė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, *Archivum Lithuanicum* 6, 2004, 333–338.

Givón Talmy 2005, *Context as Other Minds: The Pragmatics of Sociality, Cognition and Communication*, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Hengeveld Kees 1998, Adverbial clauses in the languages of Europe, *Adverbial Constructions in the Languages of Europe*, ed. by Auwera, Johan van der, Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 335–420.

Holvoet Axel, 2003, Sujungiamieji ir prijungiamieji sakiniai formos bei funkcijos požiūriu. Axel Holvoet, Artūras Judžentis, red., *Sintaksinių ryšių tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (Lietuvių kalbos gramatikos darbai, 1), 99–114.

Holvoet Axel, Judžentis Artūras 2003, Sudėtinio prijungiamojo sakinio aprašymo pagrindai. Axel Holvoet, Artūras Judžentis, red., *Sintaksinių ryšių tyrimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas (*Lietuvių kalbos gramatikos darbai*, 1), 115–172.

Horn R. Laurence 2001, *A Natural History of Negation*, Stanford: CSLI Publications.

Huddleston Rodney 1999, Sentence types and clause subordination. Brown Keith, Miller Jim, eds., 1999, *Concise Encyclopedia of Grammatical Categories*, Amsterdam: Elsevier, 329–343.

Jablonskis Jonas [1922] 1997, *Lietuvių kalbos gramatika*, Trečiasis fotografuotinis leidimas, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Jablonskis Jonas 1959, *Rinktiniai raštai 2* (sud. Jonas Palionis), Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

Kortmann Bernd 1997, *Adverbial Subordination. A Typology and History of Adverbial Subordinators Based on European Languages*, Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Kortmann Bernd 1998, Adverbial subordinators in the languages of Europe, *Eurotyp 3, Adverbial Constructions in the Languages of Europe*, edited by Auwera, Johan van der, Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 457–562.

Michelini Guido, par., 1997, *Simono Vaišnorio 1600 metų Žemczuga Theologischa ir jos šaltiniai*, Vilnius: Baltos lankos.

Michelini Guido, par., 2009, *D. Kleino Naujos giesmju knygos. Tekstai ir jų šaltiniai*, Vilnius: Versus aureus.

Miestamo Matti 2005, *Standard Negation: The Negation of Declarative Verbal Main Clauses in a Typological Perspective*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Miliūnaitė Rita (sud.) 2003, *Kalbos patarimai*. Kn. 2: *Sintaksė: įvairūs dalykai* (3), Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Murinienė Lina 2014, Sintaksės norminimo klausimu, *Žmogus ir žodis: Didaktinė lingvistika* 16(1), 81–86. Prieiga internete: <file:///C:/Users/Dell/Downloads/78-86-1-SM.pdf>.

Pajėdienė Jūratė 2012, *Senosios lietuvių kalbos sudėtiniai prijungiamieji laiko sakiniai (humanitarinių mokslų daktaro disertacija, filologija (04 H))*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

Pajėdienė Jūratė 2014, *Laiko ribos sakiniai 16–17 a. lietuviškų pamokslų perikopėse*, *Baltu filologija* 23(1), 81–104.

Pajėdienė Jūratė 2015, *Prijungiamieji laiko sakiniai su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais 16–17 a. lietuviškų pamokslų perikopėse*, *Baltu filologija* 24(2), 37–74.

Palionis Jonas 1967, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a.*, Vilnius: Mintis.

Palionis Jonas 1979, *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*, Vilnius: Mokslas.

TIME CLAUSES WITH *KUOMET* IN OLD AND MODERN LITHUANIAN

Summary

This article discusses the usage of subordinate clauses of time with *kuomet* in Old Lithuanian and Modern Lithuanian. The morphosyntactic structure of time clauses with *kuomet*, recorded in old Lithuanian writings (both translations and original texts), is rather similar: they are usually employed to emphasize the exceptionality of a certain moment or situation; therefore, they use negatives or other syntactic means that highlight exceptionality rather frequently, whereas time clauses with *kuomet* become an important part of the argumentative discourse. Situational, semantic and positional models of time clauses containing *kuomet* show that *kuomet* used in the time clauses of old Lithuanian writings meets all the necessary parameters of an adverbial subordinator. The usage of time clauses with *kuomet* in the original works of the authors of the old writings attributed to different dialects – Jonas Bretkūnas, Zacharijus Blothnas and Konstantinas Sirvydas – prevents us from considering *kuomet* as a dialecticism. The time clauses with *kuomet* used in Modern Lithuanian are also used to describe the situations of two actions that are related to exceptionality and the importance of a special moment. This enables us to define *kuomet* as a traditionally inherited adverbial subordinator of time clauses and to stop doubting the grammatical and contextual suitability of this subtype of time clauses for Modern Lithuanian.